

SVENSK

IDROTTS FORSKNING

Organ för Centrum för Idrottsforskning

Nummer 1 • 2009 • Årgång 18

Grattis till mixlaget i skidskytte!

Temanummer: Genus inom idrotten

Idrottsrörelsens satsning på flickor – en kontraproduktiv åtgärd?

Idrottsrörelsen har de senaste decennierna genomfört olika satsningar i strävan efter att förbättra jämställdheten. Dessa insatser har nästan uteslutande haft flickor och kvinnor som målgrupp. Flickors och kvinnors idrottande lyfts alltså fram som särskilt viktigt att uppmärksamma och satsa på. I den här artikeln diskuteras tänkbara konsekvenser av denna form av jämställdhetsinsatser. När de verkligen sitt syfte eller riskerar de istället att befästa den manliga normen?

JENNY SVENDER
GYMNASTIK- OCH IDROTTS-
HÖGSKOLAN

Idrottsrörelsens ambition är att öppna dörrarna för alla som önskar delta, oavsett till exempel etnicitet, sexuell läggning och kön. Idrottsrörelsens utbredning och popularitet positionerar den som Sveriges största folkrörelse, vilket också får sitt erkännande genom det omfattande statliga stödet den erhåller. Idrottens betydande storlek liksom det förtroende den åtnjuter av samhället motiverar studier av villkoren för deltagandet i idrottsrörelsen. Vem är med och på vilket sätt? Mitt forskningsintresse har kommit att handla om villkoren och förutsättningarna för kvinnors och mäns, flickors och pojkars möjligheter att utöva idrott. Hur är det att vara man respektive kvinna inom idrotten?

Idrottens satsningar på kvinnor

Utvecklingen mot en jämställd idrott har gått från att kvinnor behövde kämpa för sin existens inom idrottsrörelsen till att idag utgöra nära nog hälften av de aktiva utövarna. Kvinnligt kön innebär alltså inte längre diskvalifikation från idrottsrörelsen. Trots det konstateras i idrottens jämställdhetsplan att mycket återstår att göra innan vi har en jämställd idrott (1). Färre kvinnor än män innehar ledaruppdrag, könsfördelningen bland utövare är sned inom flera idrotter, dvs. vissa idrotter har en stor andel kvinnor medan andra idrotter har få kvinnliga utövare. Därtill ges den manliga idrotten betydligt mer medial uppmärksamhet och förfogar över större

ekonomiska resurser. Mot den bakgrunden har idrottsrörelsen, vid sidan av framtagandet av jämställdhetsplaner, genomfört flera satsningar och projekt i syfte att förbättra jämställdheten. Exempel på centralt initierade projekt är "En tjej till", "Tjejer på arenan" och "3R". Senast i raden av projekt där jämställdhet har varit i fokus är Handslaget som pågick 2004 till 2007, där flickors idrott specifikt pekades ut som varandes i behov av utökat stöd. Handslagsområdet gick under namnet "Satsa på flickors idrottande". Flera av idrottsrörelsens satsningar där frågor om kön stått i centrum har i huvudsak fokuserat på kvinnor, i några fall också flickor, och deras villkor inom idrotten (A). Flickors och kvinnors idrottande lyfts alltså fram som särskilt viktigt att uppmärksamma och satsa på och de blir också målgruppen för själva insatserna. Samma tendens kan ses när det gäller rapporter och annan litteratur utgivna av Riksidrottsförbundet liksom idrottens eget bokförlag SISU Idrottsböcker. Under 1990-talet gavs flera pamfletter och utbildningsmaterial ut som handlar om flickor och kvinnor, deras utveckling och relation till idrotten (2). Inget motsvarande har givits ut om pojkar och män.

Män och kvinnor som lika eller olika

De särskilda satsningar på flickor och kvinnor, liksom utbildningsmaterialen om flickor och kvinnor, har ett särarts- alternativt ett likhetstänkande som utgångspunkt. Särartsstänkandet

Författaren frågar sig om speciella satsningar på flickor istället kan förstärka och bevara rådande genusordning. Foto Scanpix

baseras på idéer att kvinnor och män är av naturen olika. Utbildningsmaterialen vilka särskilt handlar om flickors utveckling baseras på ett sådant synsätt.

Satsningar kan också ses som ett uttryck för ett likhetstänkande. Utgångspunkten är då istället att kvinnor och män i grund och botten är ganska lika men har olika sociala villkor för – i detta fall – sitt idrottande. Flickor och kvinnor lyfts då fram i syfte att deras villkor ska förbättras. Idrottspedagogerna Eva Olofsson och Håkan Larsson har i sina respektive studier pekat på hur begreppsparet likhet-särart har präglat synen på kön under idrottsrörelsens framväxt och utveckling (3). Karin Grahn har i en nyligen publicerad avhandling, där hon analyserat utbildningsmaterial framtagna för ungdomstränare, visat att pojkar framställs som könsneutrala medan flickor blir ”könade”. Utbildningsmaterialen är riktade mot ungdomsidrott i generell mening, men pojkar utgör normen och flickor beskrivs som avvikande från denna norm. (4).

Den bakomliggande idén till jämställdhets-satsningar, jämställdhetsplaner och litteratur framtagen inom området är att förbättra villkor för idrottens utövare. Oavsett om jämställdhets-satsningar baserats på ett särarts- eller likhetstänkande anser jag att speciella ”tjejsatsningar” kan vara problematiska och, tvärtom sitt syfte att utmana, till och med kan befästa

den rådande genusordningen. Håkan Larsson har varit inne på samma spår i hans studier av idrottsrörelsens jämställdhetsplaner. Han menar att en jämställd idrott inte bara blir ett sätt att suddas ut könsskillnader utan också ett sätt att skapa könsskillnader genom att man i talet om kvinnor och män tillskriver dem olika egenskaper och kunskaper (3). De implikationer, vilka utvecklas nedan, som följer av satsningar särskilt riktade mot flickor och kvinnor ger anledning till att fråga sig huruvida dessa satsningar är det bästa sättet att uppnå en förändrad genusordning inom idrottsrörelsen.

Flickors relation till idrotten framställs som komplicerad

Ett sätt att belysa villkoren och förutsättningarna för deltagande i idrotten är att studera vilka föreställningar som finns om kön, eftersom de sätt på vilka kvinnor och män framställs inom idrotten kan ses som ett uttryck för den nuvarande genusordningen. Detta var en av utgångspunkterna i min studie av idrottens barn- och ungdomssatsning Handslaget (5). Genom att studera föreningars ansökningar riktade mot området ”Satsa på flickors idrottande” kunde olika bilder av flickor identifieras. En av studiens analysfrågor som ställdes var: Vad är det för idéer om flickor och deras idrottande som gör det rimligt att satsa resurser på dem? Resultaten visar att det är olika former av satsningar som görs beroende på om det gäller flickdominerade eller

pojkdominerade idrotter. I de förra är det främst tonårsflickor som sätts i fokus. I de senare, de pojkdominerade idrotterna, är yngre flickor istället målgruppen. I de flickdominerade idrotterna finns en tendens att betrakta tonårsflickor dels som en potentiell ledarresurs, dels som ”problematiska” under tonåren: de slutar med idrotten (för) tidigt, de har dåligt självförtroende, de vill inte tävla eller behöver stärkas för att kunna det, de är i riskzon att leva ohälsosamt och börja dricka alkohol. Att döma av föreningarnas ansökningar, verkar relationen mellan tonårsflickor och idrott inte helt enkel, och orsaken tillskrivs oftast flickorna själva. I de mansdominerade idrotterna lyfts istället behovet av att ändra idrotten för att bättre passa flickor fram. Utgångspunkten är här att flickor inte är som pojkar och att särskilda insatser, i form av anpassning av den befintliga idrottsverksamheten, därför behöver göras för att locka flickor till dessa idrotter. Oavsett vilka insatser som görs i de olika idrotterna är både den implicita och explicita utgångspunkten att flickor är speciella och annorlunda. De formuleras som ”den Andre”.

Benägenheten att illustrera flickor som speciella och framhäva flickors relation till idrotten som delvis problematisk, liksom genomförande av olika projekt med flickor och kvinnor som målgrupp eller ge ut material som handlar om dessa, kan ses som ett uttryck för en genusordning inom

vilken män och det manliga idrottande fortfarande är norm. Pojkars och mäns idrottande blir den måttstock mot vilken kvinnor och det kvinnliga idrottandet mäts. Detta är inget unikt för den svenska idrotten. Internationella studier visar att relationen mellan kvinnor och idrott formuleras som mer komplicerad än den mellan män och idrott och förklaringen som ges är att idrotten fortfarande konstrueras som en i huvudsakligen manlig praktik (6).

Implikationer av särskilda satsningar på flickor och kvinnor inom idrottsrörelsen

De dominerande sätten att tala och tänka om flickor och kvinnor – och underförstått därmed också om pojkar och män – formulerade på de sätt som framkommer i idrottens utbildningsmaterial, Handslagssatsningar och jämställdhetsatsningar kan få vissa konsekvenser. Till att börja med ligger det i själva utpekandet av flickor och kvinnor som föremål för särskilda projekt en tanke om att det är *något speciellt med kvinnor* som kräver särskilda insatser. Flickor och kvinnor tillskrivs speciella karaktäristika, behov och intressen, förknippade med just flickor, kvinnor och kvinnlighet. Detsamma görs inte när det gäller pojkar, män och manlighet. Män positioneras som självklara inom idrottsrörelsen, en presentation av dem tycks vara helt onödig, medan kvinnor inte framstår som inte lika självklara utövare. En betoning av flickors speciella beteenden, kvaliteter och attityder till idrotten underbygger därmed ett *dualistiskt tankesätt* där kvinnor och kvinnlighet kommer att betraktas som annorlunda män och manlighet. En sådan dikotomisering får flera konsekvenser.

Ett dualistiskt tankemönster kan verka hindrande för att se skillnader inom gruppen kvinnor respektive män, vilket riskerar *befästa stereotypa bilder* av män och kvinnor; hur de är, vad de kan och tycker om att göra. Denna *homogenisering* kan leda till att vi förringar skillnader mellan olika kategorier av kvinnor respektive män. Betydelsen av olika sociala identiteter förbises, såsom etnicitet, sexualitet, fysiska förutsättningar och klass, vilka interagerar med kön. Dessa innebär ofta olika villkor för deltagandet; antingen möjliggörande eller begränsande. En sådan homogenisering kan också föra med sig att endast en viss typ av kvinnor och kvinnlighet framställs som det rätta och riktiga sättet att vara. Ramarna för olika sätt att

vara som kvinna och idrottsutövare blir snäva. Ett exempel på detta är Handslagets satsning på flickors idrottande där en relativt homogen bild av flickor framträdde. I syfte att påtala vikten av sina projekt och bli beviljade Handslagsmedel lyfte föreningarna fram ”problem” runt just flickors idrottande. Dessa ”problem”, antingen kopplade till flickorna själva eller en idrottsverksamhet som inte är tillräckligt anpassad efter flickor och kvinnors behov, kom att legitimera projekten. De snäva sätt på vilka kvinnor blir representerade i den idrottsliga praktiken utgör ramarna för hur flickor och kvinnor kan forma sin könsidentitet. De som befinner sig på den idrottsliga arenan kommer att ”plocka upp” dominerande idéer om dem och utifrån dessa skapa sin *självförståelse* – sin förståelse av sig själva som idrottare. Detta resonemang applicerat på Handslagssatsningen innebär att illustrationer av flickor som väntade avhoppare från idrottsrörelsen, samt varandes i behov av förbättrat självförtroende och stöd för tävlingsutövande, bildar fonden mot vilken flickor ska förstå sig själva och sitt idrottande. Framskrivandet av en komplicerad relation mellan flickor och idrott kan alltså komma att återspeglas i den idrottsliga praktiken och bidra till att det också blir flickornas bild av sig själva.

De kvinnor och flickor som inte inbegrips i de dominerande föreställningar som finns om idrottande kvinnor riskerar att bli *exkluderade* från de möjligheter och resurser som de särskilda satsningarna erbjuder. Satsningarna blir till för några få, de som passar in i förväntansbilden av hur kvinnor och flickor inom idrotten är. Ytterligare en konsekvens av isärhållandet av kvinnor och män under förövändningen att det är något särskilt med kvinnor, är risken att kvinnor blir *marginaliserade*. Flickor och kvinnor blir något som man investerar i och satsar på när det finns extra pengar, alltså pengar utöver de ordinarie medlen. Detta har också Agnes Börjesson påpekat i sin utvärdering av så kallade tjejsatsningar initierade av Ungdomsstyrelsen (7). Därtill finns en risk att verksamhet som skapas i form av projekt har svårighet att övergå i någon annan form när projekttiden och projektmedlen tar slut, något som bland annat framkom i Tomas Petersons studie av några Handslagsprojekt i Malmö (8). Verksamhet som initieras när det finns öronmärkta medel och andra resurser för kvinnor riskeras att

läggas ner när dessa medel är slut.

Sammantaget kan alltså projekt, satsningar eller framtagandet av litteratur som särskilt fokuserar på flickor och kvinnor bli kontraproduktiva. Exkluderande och marginaliserande processer, en homogenisering där skillnader inom könen förbises samt framhållandet av kvinnan som ”den Andre” och därmed ett reproducerande av tanken om mannen som norm, är exempel på det. Med utgångspunkt från dessa oavsiktliga effekter kan man fråga sig huruvida genusordningen inom idrottsrörelsen kommer att utmanas.

Hur skulle man kunna göra istället?

Mot bakgrund av vad som beskrivits ovan kan en följd bli att satsningar riktade enbart mot flickor och kvinnor inte är det mest adekvata sättet att utmana genusordningen. Det bör här förtydligas att budskapet inte är att insatser för förbättra villkoren för kvinnors idrottande är onödiga. Satsningar där flickor och kvinnor är målgrupp är trots allt bättre än inga satsningar alls. Män och deras idrottande är generellt sett fortfarande normen och för att förändra det behövs åtgärder göras. Frågan blir då vilka alternativ som finns. Hur ska man kunna skapa en idrott där män och kvinnor ges likvärdiga villkor? Här väntar intressanta diskussioner inom idrotten och reflektionerna nedan är bara en början.

I första hand borde satsningarnas fokus ifrågasättas. Utmålandet av flickor och kvinnor som speciella och i behov av anpassning eller en anpassad idrott, gör att problemen förläggs till kvinnorna själva. Idrottens innehåll och grundläggande idéer ses som statiska och givna. Alternativet skulle vara att rikta sökarmot ljuset mot själva idrotten och att fundera över dess grundvalar, uppgifter och innehåll. Ett kritiskt ifrågasättande av den idrottsliga kulturen, rådande logiker, normer och värden skulle förmodligen leda till nya former av idrott som troligtvis skulle attrahera andra grupper än de som idrottsrörelsen av tradition fokuserar på.

Eftersom isärhållandet av kön bidrar till upprätthållande av en manlig norm skulle också ett upphävande av den könsuppdelade idrotten vara en framkomlig väg (9). Idrotten är den sista arenan där flickor och pojkar systematiskt delas upp, vilket förstärker föreställningar om flickor och pojkar som olika. Varför inte i högre utsträckning pröva det några idrotter redan gör: att låta flickor och pojkar träna och tävla tillsammans. Vi skulle då se barnen som individer och individualisera träningen

Idrotten är den sista arenan där flickor och pojkar systematiskt hålls isär. Varför inte i större utsträckning pröva som en del idrotter redan gör, att träna och tävla med och mot varandra. Foto Scanpix

utifrån egenskaper, färdigheter och intressen snarare än deras könstillhörighet.

Det skulle vara spännande att se vad som händer om idrottsrörelsen gör insatser som knyter an till utgångspunkterna och ambitionerna som finns i idrottsrörelsens jämställdhetsplan från 2005. I planen påpekas att frågor om kön och jämställdhet är en kunskapsfråga. Kunskapen som åsyftas är att istället för att utgå från särartstanken, ta spjörn mot mer modern genuskunskap. Ett sådant perspektiv innebär att vad som uppfattas som ”manligt” respektive ”kvinnligt” produceras, upprätthålls och också förändras i olika sociala praktiker. Kön skapas i historiska, sociala och kulturella sammanhang, där idrotten utgör ett sådant sammanhang. Eftersom kön ”blir till” genom handling – såväl språkliga som mer direkta – betyder det att våra sätt att framställa och värdera kvinnor och män kan förändras. Sociala ordningar, som genusordningen, skall inte ses som givna. Det finns alltid möjligheter till andra handlingar och ageranden. Samtidigt som dominerande tankar och idéer om vad som är ”kvinnligt” och ”manligt” formar könsidentiteten är inte denna process passiv. Individerna ska ses som subjekt vilka också kan bidra till förändringar av den praktik de är aktiva inom. Av det följer att det är viktigt att idrotten ger plats för alternativa sätt att vara som kvinna respektive man.

Ett anammande av idén om att kön är något som ständigt produceras i den idrottsliga praktiken betyder att även förändringen måste ske *direkt* i praktiken. Insatser som innebär att frågor om kön och jämställdhet läggs

utanför den ordinarie verksamheten, i separata projekt eller grupper, kommer således ha betydligt svårare att komma åt själva grundproblematiken. Det är i den vardagliga verksamheten som våra förställningar om kön och jämställdhet skapas och det är också där de måste förändras. Det är den bakomliggande tanken med begreppet gender mainstreaming som används i idrottens jämställdhetsplan, vilket enkelt betyder att kön och jämställdhet ska integreras i den dagliga verksamheten.

Således bör också ansvaret för att förändringar ska ske inbegripa alla nivåer inom idrottsrörelsen. Det rimliga är dock att det huvudsakliga ansvaret inte läggs på enskilda föreningar och dess ideellt arbetande ledare. De lokala projekt, som exempelvis uppstod inom Handslaget eller Tjejer på Arenan, hade knappast ha kunnat ta en annan form än de gjorde. Så länge flickor och kvinnor pekas ut specifikt, så kommer idéer om och runt dessa att formuleras på ett särskilt sätt för att göra projekten meningsfulla. Snarare borde uppmaningen initialt riktas mot centrala krafter som Riksidrottsförbundet, specialidrottsförbunden (SF), SISU Idrottsutbildarna och staten. Därmed inte sagt att föreningar kan bortse från frågor om kön och jämställdhet. Den kanske viktigaste åtgärden i dagsläget vore att se till att frågorna hålls levande och att inte förlägga ansvaret någon annanstans.

Noter

A. Undantaget från att ha flickor och kvinnor som direkt målgrupp är 3R-projektet vars huvudsakliga idé var att påvisa att frågor om kön och jämställdhet skall integreras i den ordinarie

verksamheten och kan handla om både kvinnor och män.

Referenser

- Riksidrottsförbundet. (2005) Idrottens jämställdhetsplan. 2005. Stockholm: Riksidrottsförbundet. Sid. 6.
- Här återges ett urval: Mogren, I. & Trosell, L. (1997). *Typiskt tjejer? Om flickors psykiska & sociala utveckling*. Farsta: SISU.; Brinck, T. (1996). *Tjejer på arenan*. Farsta: SISU Idrottsböcker.; Riksidrottsförbundet, En tjej till – för fler kvinnor i idrotts-Sverige.
- Larsson, H. (2001). *Iscensättning av kön i idrott: en nutidshistoria av idrottsmannen och idrottskvinnan*. Stockholm: HLS Förlag.
- Olofsson, E. (1989). *Har kvinnor en sportslig chans? Den svenska idrottsrörelsen och kvinnorna under 1900-talet*. Umeå: Univ.
- Grahn, K. (2008). *Flickor och pojkar i idrottens läromedel. Konstruktioner av genus i ungdomsträsnarutbildningen*. Göteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- Swender, J. & Larsson, H. (2007). Satsa på flickors idrottande?! En studie om föreställningar om flickor och flickors idrottande. *Svensk Idrottsforskning*. 2007 (3/4), s. 82-85.
- Chase, L. F. (2006). (Un)Disciplined bodies: A Foucauldian analysis of women's rugby, *Sociology of Sport Journal*, 23 (3), 229-247.; Cole, C. L. (1993). Resisting the canon: Feminist cultural studies, sport and technologies of the body. *Journal of Sport and Social Issues*, 17 (2), 77-97.; Theberge, N. (1997). "It's part of the game": Physicality and the production of gender in women's hockey. *Gender & Society*, 11 (1), 69-87.
- Börjesson, Agnes. (1998). *Flickorna och frigörelsen: Forskning om flickor och arbete med tjejprojekt*. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Peterson, T. (2007). När fälten korsas – om Handslagsprojekt på skoltid. *Svensk Idrottsforskning*, 2007 (3/4), s. 70-77.
- Fagrell, B. (2002). Genus – historien om kvinnligt och manligt. I L-M. Engström & K. Redelius (Red.). *Pedagogiska perspektiv på idrott*. (s. 164-185). Stockholm: HLS Förlag.

Kontakt med författaren:

jenny.svender@gih.se